

Psihosocijalne determinante školskih izostanaka

Marina Markuš, prof. psihologije

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja
PISA centar

UDK: 371.52
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 3. 3. 2009.

Sažetak

Cilj provedenog istraživanja bio je analizirati školske izostanke s obzirom na spol, školski uspjeh, obrazovanje majke i percepciju osobne nekompetentnosti uz poseban osvrt na mišljenje učenika o izostancima. Pretpostavili smo da će djevojke, učenici s boljim školskim uspjehom, učenici obrazovanih majki te učenici koji sebe percipiraju kompetentnijima manje izostajati, a imat će i manje neopravdanih izostanaka. Od navedenih varijabla samo je školski uspjeh značajno negativno povezan s brojem izostanaka, osobito neopravdanih. Diskriminacijska analiza pokazala je da se na temelju školskog uspjeha može predviđati koji će učenici imati neopravdane izostanke. Ispitivanjem učeničke percepcije izostanaka dobiveno je da učenici najčešće izostaju zbog straha od ispitivanja ili loše ocjene te zbog preopterećenosti gradivom. Mogućnost smanjenja izostanaka vide u povećanju kvalitete i zanimljivosti nastave te u smanjenju količine gradiva i čestoće ispitivanja.

Ključne riječi

Obrazovanje majke, percepcija osobne nekompetentnosti, školski izostanci, školski uspjeh.

Uvod

Izostajanje učenika srednjih škola s nastave jedan je od aktualnih problema s kojim se svake školske godine susreću razrednici, roditelji, nastavnici i sami učenici. Osobito zabrinjava podatak o trendu neprestanog porasta broja izostanaka, poglavito neopravdanih. Iskustva iz školske prakse pokazuju da je problem velikog broja

izostanaka teško rješiv zbog mnogobrojnosti čimbenika koji utječu na izostajanje te zbog nedostatka jasnog i objektivnog kriterija pri opravdavanju izostanaka. Prema Ryan i sur. (1998.), postoje tri osnovne skupine čimbenika koji utječu na izostajanje iz škole: 1. čimbenici vezani uz učenikove osobine; 2. čimbenici vezani uz obitelj; 3. čimbenici vezani uz školu.

Čimbenici vezani uz osobine učenika

Rezultati istraživanja o utjecaju *spola* na izostajanje prilično su nekonzistentni. U svojem istraživanju o izostancima u srednjoj školi Tolić (1980.) je pokazao da među spolovima ne postoji razlika u ukupnom broju izostanaka. Sličan nalaz dobila je i Sabljčić (2000.) utvrdivši da se učenici i učenice znatno ne razlikuju u broju ukupnih, opravdanih i neopravdanih izostanaka. Za razliku od njih, Smyth (1999.) izvješćuje o razlici između spolova, pri čemu djevojke manje izostaju od mladića.

Ryan i sur. (1998.) u svojem istraživanju pronašli povezanost izostanaka sa *samopoimanjem, samopoštovanjem te s anksioznosti i neuroticizmom*. Učenici s više izostanaka imaju lošije akademsko samopoimanje, niže samopoštovanje te su skloniji anksioznim i neurotičnim oblicima ponašanja. Osim toga, takvi su učenici češće socijalno izolirani i odbačeni od svojih vršnjaka.

Pri ispitivanju odnosa *školskog uspjeha* i izostanaka Sabljčić (2000.) je utvrdila značajnu negativnu povezanost prosjeka ocjena na kraju školske godine i broja ukupnih i neopravdanih izostanaka. Povezanost prosjeka ocjena i broja opravdanih izostanaka nije se pokazala značajnom. Šram i Futo (1988.; prema Bilić, 2001.) utvrdili su da se učenici s nedovoljnim uspjehom značajno razlikuju od uspješnih učenika glede izraženosti nekih osobina (nemarnost, sklonost laganju, zanemari vanje obveza, bježanje s nastave).

Čimbenici vezani uz obitelj

Mnogi autori izvješćuju o značajnoj povezanosti obiteljskih čimbenika i djetetove uspješnosti u školi, pa tako i školskih izostanaka. Kako se obitelji razlikuju po svojoj strukturi, socijalnim i pedagoškim kvalitetama, ekonomskim mogućnostima i organizaciji života, tako će svaka obitelj zbog svojega specifičnog konteksta različito utjecati na školski uspjeh učenika. Najčešći obiteljski čimbenici za koje se nastoji utvrditi povezanost sa školskim uspjeh jesu *obiteljski prihodi, zanimanje roditelja, broj djece u obitelji, redosljed rođenja te obrazovanje roditelja*. Prema Noack (2004.), stupanj obrazovanja roditelja može utjecati na obrazovanje djece

na različite načine: prenošenjem kognitivnih kompetencija; osiguravanjem boljih mogućnosti obrazovanja; prenošenjem roditeljskih uvjerenja i gledišta o važnosti obrazovanja.

Obrazovaniji roditelji mogu više pomagati djetetu tijekom školovanja, postavljaju pred djecu veće zahtjeve te su uključeni u djetetove obrazovne aktivnosti i sâm proces obrazovanja (Stevenson i Baker, 1987.; Noack, 2004.). Upravo ta uključenost i suradnja sa školom osobito su važne kako za uspjeh učenika u školi, tako i za prevenciju nepoželjnih oblika ponašanja poput izostajanja. Rečić (2003.) je ustanovio da djeca obrazovanih roditelja (skrbnika) postižu prosječno bolje rezultate u školi od djece čiji su roditelji manje obrazovani. Govoreći o obrazovanju roditelja, treba istaknuti da većina istraživanja koja se bave tim čimbenikom najčešće uzima u obzir stupanj obrazovanja majke. Naime, većina djece koja živi s jednim roditeljem, živi upravo s majkom. Osim toga, u većini slučajeva majke su uključeni u djetetove svakodnevne školske aktivnosti nego očevi: češće kontaktiraju s razrednicima, odlaze na roditeljske sastanke, pomažu djetetu oko raznih zadataka te češće razgovaraju s njim o problemima vezanim uz školu.

Čimbenici vezani uz školu

Činjenica da velik broj učenika izostaje s nastave upućuje na neke čimbenike u školi koji su mogli utjecati na negativno gledište učenika o školi i pohađanju nastave. Ryan i sur. (1998.) utvrdili su dvije skupine čimbenika vezanih uz školu koji utječu na izostajanje učenika. Prvi se odnosi na učenikovu *percepciju obilježja škole*, dok se drugi odnosi na *učenikovu percepciju profesora*. Naime, ako učenik doživljava školu kao dosadnu i nepoticajnu za njegove interese te ako odnose s profesorima smatra napetim i konfliktnim, povećava se vjerojatnost da će se odlučiti na često izostajanje iz škole. Osim toga, važnu ulogu u izostajanju ima i *razredno-nastavno ozračje*. Ako se osjeća prihvaćenim od vršnjaka te ako je ozračje prijateljsko i suradničko, učenik će se rjeđe odlučiti na bijeg s nastave.

Pri razmatranju izostanaka učenika srednjih škola potrebno je imati na umu specifično razvojno razdoblje adolescencije u kojemu se učenici nalaze. S jedne strane iskazuju potrebu za slobodom, za formiranjem vlastitog identiteta, vlastitog sustava vrijednosti i gledišta te ostvarenjem neovisnosti o autoritetima. No istodobno se nalaze u ulozi učenika koja sa sobom donosi mnogobrojna pravila i obveze što su im na neki način nametnute i moraju im se pokoravati. Stoga im se često čini da su školske aktivnosti suprotne njihovoj težnji za neovisnosti i kompetentnosti. Jedna od takvih obveza je i redovito pohađanje nastave. Iskustva onih koji sva-

kodnevno rade s adolescentima upućuju na činjenicu da je ponašanje mladih u svakodnevnom životu, ali i u specifičnim situacijama, regulirano načinom kako doživljavaju sebe, odnosno njihovim *samopoimanjem*. U nastojanju da se objasne procesi s pomoću kojih pojedinac sebe shvaća, opaža, vrjednuje, interpretira ili prezentira, sve se češće nameće dimenzija koja se po svemu sudeći nalazi u podlozi tih procesa i zauzima središnje mjesto u strukturi samopoimanja. To je dimenzija **percepcije osobne kompetentnosti**.

Percepcija osobne kompetentnosti

Pod pojmom kompetentnosti podrazumijeva se “globalna ili specifična subjektivna percepcija pojedinca da je sposoban realizirati neke oblike ponašanja i postizati rezultate kojima teži ili koji se od njega očekuju” (Bezinović, 1988., 53). Vjerovanja o osobnoj kompetentnosti određuju što ljudi misle i osjećaju, kako sami sebe motiviraju i kako se ponašaju u različitim životnim situacijama. Tako percepcija osobne kompetentnosti uvelike utječe na postignuća u različitim područjima ljudskoga djelovanja. Osobe koje se procjenjuju kompetentnijima, postavljaju sebi više izazovnijih ciljeva i upornije su u njihovu dostizanju. Ako naiđu na problem, neće odustati, već će uložiti dodatan napor da bi ga svladale. Težim zadacima pristupit će bez anksioznosti, eventualni neuspjeh pripisat će nedostatnom trudu, a ne nedostatku sposobnosti. Takav način ponašanja kod tih će osoba zacijelo dovesti do visokih postignuća. Za razliku od njih, osobe koje sebe procjenjuju nekompetentnima lako će odustati čim naiđu na problem, neuspjeh će pripisati nedostatku sposobnosti i neće se upuštati u izazovne aktivnosti. Takvo ponašanje vjerojatno će rezultirati lošim rezultatima i neuspjehom.

Percepcija osobne kompetentnosti ima važnu ulogu i u školskom kontekstu. Škola je mjesto gdje učenici razvijaju kognitivne kompetencije, stječu znanja i vještine važne za uspješno funkcioniranje. Tu se njihova znanja i sposobnosti neprestano testiraju, vrjednuju i uspoređuju s kompetencijama drugih vršnjaka te tako utječu na procjenu učenika o vlastitoj kompetentnosti. Bandura (1997.) tvrdi da snažan osjećaj kompetentnosti kod učenika potiče intrinzičnu motivaciju za obrazovanje, što se odražava na ispunjavanje školskih obveza i njihovo školsko postignuće. Suprotno tome, osjećaj nekompetentnosti često dovodi do socijalno neprihvatljivog, agresivnog, ali i anksioznog ponašanja, što se onda može odraziti i na učenikov uspjeh. U skladu s time rezultati istraživanja koje je proveo Bezinović (1988.) pokazuju da učenici s visokim stupnjem uvjerenosti u vlastitu kompetentnost pokušavaju riješiti više zadataka, dok učenici koji ne vjeruju u sebe odu-

staju od zadatka i prije nego što su ga pokušali riješiti. Što se tiče spolnih razlika u osjećaju kompetentnosti, u istom je istraživanju pokazano da se muški ispitanici osjećaju znatno kompetentnijima od ispitanica. Lacković-Grgin (1994.) navodi da je izbjegavanje situacija i ljudi jedna od mogućih strategija očuvanja pozitivnog samopoimanja. Naime, osoba se može odlučiti na izbjegavanje određene situacije da ne bi potvrdila negativno mišljenje o sebi. Taj nalaz može biti indikator eventualnog odnosa kompetentnosti i problema školskih izostanaka.

Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

Kao što je spomenuto, izostanci su uvjetovani nizom čimbenika, a cilj ovoga istraživanja je analizirati školske izostanke s obzirom na neke čimbenike vezane uz osobine učenika i obilježja obitelji, uz poseban osvrt na mišljenje učenika o školskim izostancima. Da bismo uopće mogli razumjeti problem izostajanja, potrebno ga je promotriti s pozicije onoga tko izostaje — s učenikove pozicije. Naime, učenik je taj koji se u određenom trenutku i zbog njemu poznatih razloga odlučuje na izostanak s nastave te poslije zbog toga snosi posljedice. Stoga je važno čuti mišljenje samih učenika o stvarnim razlozima izostajanja i prijedlozima za njegovo smanjenje i sprječavanje.

S obzirom na cilj istraživanja formulirani su problemi:

1. Utvrditi odnos spola, školskog uspjeha, obrazovanja majke, percepcije osobne kompetentnosti i školskih izostanaka.

Pretpostavljamo da će spol, školski uspjeh, obrazovanje majke i percepcija osobne kompetentnosti biti povezani s brojem i vrstom školskih izostanaka. Pritom će djevojke, učenici s boljim školskim uspjehom, učenici obrazovanih majki te učenici koji sebe percipiraju kompetentnijima sveukupno manje izostajati iz škole, a imat će i manje neopravdanih izostanaka.

2. Ispitati percepciju učenika o uzrocima i posljedicama školskih izostanaka.

Sudionici, varijable i mjerni instrumenti

Istraživanje je provedeno među učenicima drugog razreda Prve (opće) gimnazije u Zagrebu. Ispitivanjem je obuhvaćeno ukupno 124 učenika, 46 muških i 78 ženskih. Percepcija osobne kompetentnosti mjerena je *Skalom percepcije osobne (ne)kompetentnosti (SPON)* (prema Bezinović, 1988.). Skala sadrži 10 tvrdnja čiji sadržaj odražava uvjerenje u osobnu nekompetentnost (Cronbach alfa $\alpha = .85$). Da bi se ispitalo mišljenje učenika o školskim izostancima, za potrebe ovoga istraživanja

konstruirana je *Anketa o školskim izostancima (AŠI)* koja se sastoji od 13 tvrdnja, a ispitanici izražavaju stupanj slaganja s pojedinom tvrdnjom na skali 1—4. Tom anketom željelo se utvrditi mišljenje učenika o četirima važnim dimenzijama izostanaka: *razlozima izostanaka, opravdavanju izostanaka, posljedicama izostanaka te prijedlozima za smanjenje izostanaka*. U anketu su uvrštena i dva pitanja otvorenoga tipa da bi se izbjegla ograničenost samo na uzroke i sankcije ponuđene u tvrdnjama i da bi se učenicima omogućilo iznijeti vlastito viđenje problema izostanaka.

Kao mjera školskog uspjeha rabljen je prosjek ocjena, odnosno aritmetička sredina ocjena iz svih predmeta na kraju školske godine. O obrazovanju majke zaključivali smo na temelju podataka o njezinom zanimanju zbog nedostupnosti preciznijih podataka o vrsti i stupnju obrazovanja. Predvidjeli smo tri skupine: niskoobrazovane (završena osnovna škola); srednjeobrazovane (završena srednja škola); visokoobrazovane (fakultet i više).

Broj izostanaka izražen je brojem izostalih sati s nastave tijekom cijele školske godine, pri čemu je ukupan broj izostanaka raščlanjen na opravdane i neopravdane.

Rezultati

Kolmogorov-Smirnovljevim testom provjerili smo normalnost distribucija. Naime, izostanci su varijabla koja se najčešće analizira u okviru psihologije rada kao izostajanje s posla. Pokazalo se da distribucija izostanaka slijedi negativnu binomnu distribuciju koja se razlikuje od slučajne distribucije izostanaka po tome što nalazimo više ljudi bez izostanaka i onih s velikim brojem izostanaka nego što bismo mogli očekivati po slučaju (Petz i sur., 1992.). Navedenim testom ustanovljeno je da se distribucija ukupnog broja izostanaka ne razlikuje značajno od normalne ($K-S = 1.13$; $p > .01$) kao ni distribucija opravdanih izostanaka ($K-S = 1.16$; $p > .01$). Distribucija neopravdanih izostanaka značajno je različita od normalne ($K-S = 3.66$; $p < .01$), pri čemu je ona izrazito pozitivno asimetrična, odnosno najveći broj učenika ima vrlo malo neopravdanih izostanaka (do 6 sati). Od ostalih varijabla normalnom se pokazala još samo distribucija rezultata na skali nekompetentnosti ($K-S = .84$; $p > .01$). S obzirom na odstupanja pojedinih distribucija od normalne, izračunali smo Spearmanov (ρ) koeficijent korelacije između navedenih varijabla.

Rezultati prikazani u Tablici 1. upućuju na statistički značajnu negativnu povezanost školskog uspjeha i svih triju vrsta izostanaka. Povezanost školskog uspje-

ha i neopravdanih izostanaka prilično je visoka ($\rho = -.43$), što je u skladu s našim pretpostavkama. Značajnu pozitivnu povezanost s ukupnim brojem izostanaka pokazuju samo opravdani i neopravdani izostanci. Budući da je ukupni broj izostanaka linearna kombinacija opravdanih i neopravdanih izostanaka, korelacija među njima je nužna. Varijabla spol pokazala se značajno povezanom sa školskim uspjehom, obrazovanjem majke te percepcijom osobne nekompetentnosti.

Tablica 1.

Vrijednosti koeficijenata korelacije između spola, školskog uspjeha, obrazovanja majke, percepcije nekompetentnosti i školskih izostanaka (opravdanih, neopravdanih i ukupnih)

	Spol	Školski uspjeh	Obrazovanje majke	Nekompetentnost	Opravdani izostanci	Neopravdani izostanci	Ukupni izostanci
Spol	-	-.40**	-.20*	.20*	.07	-.12	.06
Školski uspjeh		-	-.04	-.04	-.24**	-.43**	-.26**
Obrazovanje majke			-	.03	.17	.10	.18
Nekompetentnost				-	.03	.02	.03
Opravdani izostanci					-	.15	.99**
Neopravdani izostanci						-	.19*
Ukupni izostanci							-

Napomena: $N=124$; ** $p < .01$; * $p < .05$

Radi dobivanja odgovora na prvi postavljeni problem provedena je i regresijska analiza u kojoj je kriterijska varijabla bila ukupan broj izostanaka, a prediktorske su varijable bile spol, školski uspjeh, obrazovanje majke te percepcija osobne nekompetentnosti. Niti jedan od odabranih prediktora nije se pokazao značajnim u predviđanju ukupnog broja izostanaka ($R = .239$; korigirani $R^2 = .023$; $F(1,112) = 1.69$; $p > .05$).

S praktičnog gledišta osobito zanimljiva skupina izostanaka su neopravdani izostanci. Zbog toga smo željeli ispitati mogućnost razlikovanja učenika koji imaju neopravdane i onih koji nemaju neopravdane izostanke na temelju primijenjenog skupa varijablâ. Radi toga smo proveli stupnjevitu diskriminacijsku analizu (step-wise metoda), a njezin osnovni cilj je izvođenje kombinacije diskriminacijskih varijablâ, koja omogućuje maksimalno razlikovanje skupina. S obzirom na neopravdane izostanke učenike smo podijelili u dvije skupine: one bez neopravdanih izostanaka te one s jednim izostankom ili s više neopravdanih izostanaka.

Tablica 2.

Rezultati stupnjevite diskriminacijske analize provedene na skupinama učenika s neopravdanim izostancima i bez neopravdanih izostanaka

Diskriminacijske varijable	Korelacije varijabli s diskriminacijskom funkcijom
Školski uspjeh	1.00
Spol	.40
Obrazovanje majke	.05
Nekompetentnost	-.01

Stupnjevitom diskriminacijskom analizom utvrđeno je da od skupa primijenjenih varijabli optimalno razlikovanje skupina učenika s neopravdanim izostancima i bez neopravdanih izostanaka omogućuju samo rezultati na varijabli *školski uspjeh*, koja je zadržana u daljnjoj analizi. Podatak o tome koliko dobro varijabla školski uspjeh diskriminira te dvije skupine dobivamo na osnovi aposteriorne klasifikacije (vidi Tablicu 3.). Na temelju školskog uspjeha ukupno je točno klasificirano 71% ispitanika, što čini 21% više točnih klasifikacija od slučajnog rasporeda.

Tablica 3.

Rezultati klasifikacije učenika u skupine s neopravdanim izostancima i bez neopravdanih izostanaka s pomoću diskriminacijske funkcije dobivene na temelju varijable školski uspjeh

Stvama pripadnost grupi	N	Predviđena pripadnost grupi	
		bez neopravdanih	s neopravdanim
bez neopravdanih	79	62 78.5%	17 21.5%
sa neopravdanim	45	19 42.2%	26 57.8%
Ukupan broj točno klasificiranih učenika : 88 (71%)			

Radi dobivanja odgovora na drugi postavljeni problem proveli smo deskriptivnu analizu rezultata dobivenih Anketom o školskim izostancima, a odgovori su prikazani kao stupanj slaganja sa svakom pojedinom česticom. Kao što je spomenuto, anketom se nastojalo ispitati mišljenje učenika o četirima važnim aspektima izostajanja: razlozima, načinima opravdavanja, posljedicama te prijedlozima za smanjenje izostanaka.

Razlozi izostajanja

Od četiriju tvrdnja koje se odnose na razloge izostajanja učenici se najviše slažu s tvrdnjom da su strah od ispitivanja ili loše ocjene čest uzrok izostajanja ($M = 3.44$; $SD = 0.702$). To je prilično zabrinjavajući, ali i očekivan podatak budući da su i neka druga istraživanja naglasila veliku ulogu straha od ispitivanja pri odlučivanju o izostajanju s nastave (Bilankov, 1997.).

Opravađvanje izostanaka

Od tvrdnja koje se odnose na opravdađvanje izostanaka učenici se najviše slažu s onom da izostanke većinom opravdađvaju njihovi roditelji ($M = 2.77$; $SD = 0.722$), što nam skreće pozornost na često paradoksalnu pomoć roditelja oko opravdađvanja izostanaka. Osim roditelja, veliku ulogu imaju i razrednici. Stupanj slaganja s tvrdnjom “Odnos opravdađanih i neopravdađanih izostanaka ovisi o kriteriju razrednika, a ne o objektivnoj situaciji” iznosi $M = 2.55$; $SD = 0.859$. Dobiveni podatak upućuje na spomenuti problem nedostatka kriterija pri opravdađvanju izostanaka.

Posljedice izostanaka

Od tvrdnja koje se odnose na posljedice izostanaka učenici se najviše slažu s tvrdnjom da svoj odlazak s nastave moraju nadoknaditi intenzivnijim učenjem ($M = 3.12$; $SD = 0.822$). Dakle, učenici su svjesni da izostanak donosi dodatni napor, no radije prihvaćaju takav napor nego rizik od dobivanja loše ocjene.

Prijedlozi za smanjenje izostanaka

Od tvrdnja koje se odnose na smanjenje izostanaka učenici se najviše slažu s onom da bi izostanaka bilo manje kada bi predavanja bila zanimljivija ($M = 2.82$; $SD = 0.946$). To je zasigurno jedna od smjernica za rješavanje problema izostanaka.

U posljednja dva pitanja otvorenog tipa učenici su iznosili svoje mišljenje o uzrocima izostajanja s nastave te su davali prijedloge za smanjenje broja izostanaka. Najčešće navođeni uzrok izostajanja je strah od ispitivanja i pisanja testova. Slijede bolest te dosada i nezanimljivost predmeta. Po čestoći navođenja ističu se i preopterećenost, nagovor drugih i strah od profesora. Od prijedloga za smanjenje izostanaka učenici najčešće navode da treba smanjiti preopterećenost učenika, nastavu učiniti zanimljivijom i kvalitetnijom te omogućiti učenicima da se unaprijed dogovore o datumu odgođvaranja nekog predmeta.

Rasprava

Apsentizam, odnosno izostajanje učenika s nastave, neizbježiva je i prilično učestala pojava u našim školama. Ona za sobom povlači niz negativnih posljedica, kako za samog učenika, tako i za čitav odgojno-obrazovni proces. Učestala izbiivanja učenika remete kontinuitet u učenju i nužno se odražavaju na rezultate rada. Neki teoretičari i praktičari čak su skloni u izostajanju gledati korijene delinkvencije i neuspjeha u životu. Smatraju da se izbjegavanje nastave prenosi na životni plan te može postati model ponašanja: bježanje iz težih situacija, bježanje od problema, a ne njihovo rješavanje (prema Bilić, 2001.). Rezultati istraživanja provedenog 2001. godine u sklopu projekta prevencije poremećaja u ponašanju pokazali su da se izostajanje i bježanje s nastave može smatrati rizičnim čimbenikom za poremećaje u ponašanju (prema Žižak i sur., 2001.). Osobito je alarmantan podatak o trendu neprestanog porasta broja izostanaka u našim školama.

Pri razmišljanju o mogućim rješenjima problema apsentizma nameće se pitanje o tome što se nalazi u podlozi izostajanja, odnosno koje su sve varijable povezane sa školskim izostancima. U ovom su istraživanju radi dobivanja što preciznijeg odgovora na postavljeni problem provedene korelacijska, regresijska, a zatim i diskriminacijska analiza. Rezultati su pokazali značajnu negativnu povezanost školskog uspjeha i svih triju vrsta izostanaka (opravdanih, neopravdanih i ukupnih). Takav nalaz u skladu je s pretpostavkama istraživanja te s podacima iz literature koji govore o značajnoj negativnoj korelaciji među tim varijablama, koja se kreće od $r = -.26$ do $r = -.33$ (Smyth, 1999.; Sabljčić, 2000.). Pokazalo se da učenici sa slabijim školskim uspjehom općenito više izostaju, što je osobito naglašeno kada su posrijedi neopravdani izostanci. No na temelju tih rezultata nije moguće zaključiti dovodi li više izostajanja do slabijeg školskog uspjeha (zbog propuštanja gradiva) ili je loš uspjeh uzrok izostajanju. Moguće je da postoje neke zajedničke osobine koje učenike sa slabijim školskim uspjehom čine sklonima izostajanju iz škole, osobito neopravdanom. U svom istraživanju apsentizma u srednjim školama Tolić (1980.) je intervjuirao nastavnike. Prema njihovim iskazima za učenike s velikim brojem neopravdanih izostanaka utvrdio je ove osobine: slaba motivacija za učenje, odsutnost radnih navika, emocionalna nestabilnost, neodgovornost, neprilagođenost razrednoj okolini, nedostatan razvijene sposobnosti učenja. Iz toga je očigledno da neopravdano najviše izostaju učenici koje bismo mogli nazvati "slabim" učenicima, odnosno oni koji nemaju dostatno razvijene osobine potrebne za uspješno svladavanje školskih obveza.

Rezultati regresijske analize pokazali su da niti jedna od prediktorskih varijabla (spol, obrazovanje majke, školski uspjeh, percepcija nekompetentnosti) nije značajna za predviđanje ukupnog broja izostanaka. Takav rezultat nije u skladu s

našim očekivanjima, a razlozi njegova dobivanja mogu biti različiti. Kao što je spomenuto, postoji niz varijabla koje utječu na izostajanje učenika. Uz spol, školski uspjeh i percepciju osobne nekompetentnosti velik je broj drugih varijabla vezanih uz osobine učenika (anksioznost, neuroticizam, samopoštovanje, socijalne vještine, antisocijalno ponašanje...) za koje je potrebno utvrditi u kakvom su odnosu s izostajanjem. I obrazovanje majke samo je jedna od varijabla vezanih uz obilježja obitelji za koju smo pretpostavili da utječe na izostajanje. Uz nju je niz varijabla poput novčanih prihoda, broja djece u obitelji, cjelovitosti obitelji, odnosa unutar obitelji, koje bi mogle utjecati na izostajanje učenika iz škole. Jedan od uzroka dobivanja rezultata koji nisu u skladu s našim pretpostavkama može biti i u obilježjima uzorka. Naime, uporabljen je prigodni uzorak koji se nije pokazao reprezentativan budući da Prva gimnazija ima postavljene prilično visoke kriterije kako ocjenjivanja učenika, tako i opravdavanja njihovih izostanaka.

Budući da su u školskoj praksi najveći problem nastavnicima i učenicima neopravdani izostanci, željeli smo provjeriti možemo li na temelju odabranih varijabla predviđati broj neopravdanih sati učenika. Rezultati diskriminacijske analize pokazali su da jedino na temelju školskog uspjeha možemo predviđati koji će učenici imati, a koji neće imati neopravdane izostanke. Takav je rezultat očekivan s obzirom na prethodno utvrđenu visoku korelaciju između školskog uspjeha i broja neopravdanih izostanaka.

U sklopu drugog problema nastojali smo ispitati mišljenje učenika o školskim izostancima i tako dobiti jasniji uvid u razloge i uzroke izostajanja te mogućnosti njegovog suzbijanja. Dobiveni podatci upozoravaju na zabrinjavajuće visok stupanj slaganja učenika s tvrdnjom da su strah od ispitivanja i loše ocjene osnovni uzrok izostajanja. Pridodamo li tome preopterećenost koju učenici navode kao drugi najčešći razlog izostajanja, možemo zaključiti da učenici doživljavaju školu izrazito stresnom sredinom, a izostajanje jednim od načina nošenja s tim stresom. Očigledna je i usmjerenost učenika na očekivani rezultat — postizanje što bolje ocjene. Učenici smatraju da je bolje izostatati i to nadoknaditi intenzivnijim učenjem nego dobiti slabu ocjenu koju je onda teško ispraviti. Takvo je ponašanje donekle očekivano budući da jedna slaba ocjena ostavlja velik trag na zaključnu ocjenu. Osim toga, još se uvijek veća težina pridaje ocjeni dobivenoj usmenim ili pisanim ispitivanjem znanja, dok se ocjene iz zalaganja i drugih aktivnosti u konačnici smatraju manje važnima. Pri opravdavanju izostanaka učenici se oslanjaju na prilično veliku pomoć roditelja. Prema istraživanju Buj i Nazor (1994.), roditelji srednjoškolaca trostruko više opravdavaju izostanke svoje djece od roditelja osnovnoškolaca. Većina je roditelja barem jednom napravila paradoksalan dogovor sa svojim djetetom da bi mu pomogla. Roditelji vrlo često djeluju prema zahtjevima

svoje djece koja ih u srednjoškolskoj dobi već znaju uspješno uvjeriti i, ako je potrebno, manipulirati njima da bi dobila ispričnicu za svoj izostanak. No tako se pravi problem koji stoji iza izostanaka ne rješava, nego raste i generira nove probleme. Prema mišljenju učenika, veliku ulogu u opravdavanju izostanaka uz roditelje imaju razrednici, pri čemu opravdavanje izostanaka uvelike ovisi o kriteriju razrednika, a ne o objektivnoj situaciji. Očito je da pri procjeni opravdanosti izostanaka postoje mnogobrojne nejasnoće i poteškoće, a završnu riječ o tome hoće li se neki izostanak opravdati imaju razrednici. Razrednik može biti skloniji pojedinim učenicima i opravdavati im veći broj izostanaka. U nekom od budućih istraživanja bilo bi zanimljivo provjeriti postoje li razlike u broju neopravdanih izostanaka između učenika koje razrednici procjenjuju dobrim učenicima i onih koje procjenjuju kao loše. Da bi se izbjegla subjektivnost i svim učenicima omogućio jednak tretman, kriterije opravdavanja trebalo bi definirati na razini sustava. Od nekoliko ponuđenih prijedloga za rješavanje problema apsentizma učenici su se u velikom stupnju složili da bi se broj izostanaka smanjio kada bi nastava bila zanimljivija. Pri navođenju vlastitih prijedloga za smanjenje izostanaka vrlo se često spominjala zanimljiva, kvalitetnija nastava, prilagođena interesima i potrebama učenika. Očito je da nastavni proces ne može konkurirati dinamičnom svijetu informacija i mogućnosti kojima su učenici okruženi izvan škole pa se često odlučuju na bijeg iz dosade. Kao jedan od prijedloga za rješavanje problema izostanaka često se navodi postroženje kazni. U našem se istraživanju pokazalo da učenici ne podržavaju takvo mišljenje. Većina učenika ima pravo kada se ne slaže s tim prijedlogom budući da sadašnje pedagoške mjere nisu blage, već je problem u spomenutim nedefiniranim i nedosljednim kriterijima opravdavanja.

Zaključak

Cilj ovoga istraživanja bio je analizirati školske izostanke s obzirom na neke čimbenike vezane uz osobine učenika i obilježja obitelji, uz poseban osvrt na mišljenje učenika o školskim izostancima. Stoga smo željeli utvrditi odnos spola, školskog uspjeha, obrazovanja majke, percepcije osobne kompetentnosti i školskih izostanaka. Pretpostavili smo da će spol, školski uspjeh, obrazovanje majke i percepcija osobne nekompetentnosti biti povezani s brojem i vrstom školskih izostanaka, pri čemu će djevojke, učenici s boljim školskim uspjehom, učenici obrazovanijih majki te učenici koji sebe percipiraju kompetentnijima sveukupno manje izostajati iz škole pogotovo kada je riječ o neopravdanom izostajanju. Od navedenih varijabla samo je školski uspjeh značajno negativno povezan s brojem izostanaka (opravdanih, neopravdanih, ukupnih), pri čemu je ta povezanost osobito viso-

ka u slučaju neopravdanih izostanaka. Pritom je pronađeno da se jedino na temelju školskog uspjeha može predviđati koji će učenici imati, a koji neće imati neopravdane izostanke. Niti jedna od navedenih psihosocijalnih varijabla nije se pokazala kao značajan prediktor školskih izostanaka učenika ove škole.

Pri ispitivanju mišljenja učenika o školskim izostancima dobiveni su podatci o tome da učenici najčešće izostaju zbog straha od ispitivanja ili loše ocjene te zbog preopterećenosti gradivom i raznim školskim obvezama. Mogućnost smanjivanja broja izostanaka vide u povećanju kvalitete i zanimljivosti nastave te u smanjenju količine gradiva i učestalosti ispitivanja. Možemo zaključiti da su potrebne određene promjene na razini čitavog obrazovnog sustava, poput racionalizacije i modernizacije procesa učenja, individualiziranja nastave, kvalitetnije komunikacije učenik—nastavnik, koje bi smanjile pritisak na učenike i tako posredno utjecale na njihovu odluku o napuštanju nastave.

Literatura

- Bandura, A. (1997), *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman.
- Bezinović, P. (1988), *Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja*. Neobjavljena doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Bilankov, M. (1997), *Apsentizam učenika srednjih škola — sociologijski aspekti*. Neobjavljeni magisterijski rad. Zagreb: Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Bilić, V. (2001), *Uzroci, posljedice i prevladavanje školskog neuspjeha*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Buj, M., Nazor, M. (1994), *Razrednikov pristup izostancima učenika s nastave*. Školski vjesnik, 1, Split.
- Lacković-Grgin, K. (1994), *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Noack, P. (2004), The family context of preadolescent's orientations toward education: Effects of maternal orientations and behavior. *Journal of Educational Psychology*, 96 (4): 714—722.
- Petz, B. (1992) (ur.), *Psihologijski rječnik*. Zagreb: Prosvjeta.
- Rečić, M. (2003), *Obitelj i školski uspjeh učenika*. Đakovo: Tempo.
- Ryan, B. A., Corvile-Smith, J., Adams, G. R. & Delicandro, T. (1998), Distinguishing absentee students from regular attenders: The combined influence of personal, family and school factors. *Journal of Youth and Adolescence*, 27 (5): 629—640.

- Sabljić, E. (2000), *Ispitivanje školskih izostanaka s obzirom na spol, razred, školski uspjeh te intenzitet školskog stresa*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Smyth, E. (1999), Pupil performance, absenteeism and school drop-out: A multi-dimensional analysis. *School effectiveness and school improvement*, 10 (4): 480—502.
- Stevenson, D. L. & Baker, D. P. (1987), The family-school relation and the child's school performance. *Child development*, 58(5): 1348—1357.
- Tolić, S. (1980), *Izostanci učenika s nastave u srednjoj školi*. *Školski vjesnik*, 1, Split.
- Žižak, A., Koller-Trbović, N. & Lebedina-Manzoni, M. (2001), *Od rizika do intervencija*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Psychosocial determinants of absenteeism

Marina Markuš, Teacher of psychology

National Centre for the External Evaluation of Education; PISA Centre

Summary

This study was conducted with a view to analysing absenteeism according to gender, school performance, the level of the mother's education, and the personal perception of incompetence, with special emphasis on the students' attitude to absenteeism. The assumption was that girls, students who perform better at school, students of mothers with a higher level of education, and students who perceived themselves as more competent would be absent less frequently, and would have fewer unjustified absences. Out of the listed variables, only school performance was significantly negatively related to the number of absences, especially unjustified ones. Discriminative analysis shows that it may be predicted on the basis of school performance which students will have unjustified absences. An analysis of students' views on absences showed that students are most frequently absent out of fear of examinations or receiving bad grades, or because they are overloaded with learning material. They see an opportunity for reducing absenteeism in improving the quality of teaching and in making it more interesting, and in reducing the quantity of learning material and the frequency of examinations.

Key words

Mother's education, personal perception of incompetence, absenteeism, school performance.